

НАУКОВІ ПОДІЇ ТА НОВИНИ

*Андрусишин Б. І., Бучма О. В.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова*

У ПОШУКАХ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМИ СУЧАСНОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВИ

У 1991 році на політичній карті світу з'явилася нова країна – Україна. Здійснилася одвічна мрія українського народу про свою самостійну незалежну державу. З проголошенням незалежності реалізувалося право українського народу на самовизначення, передбачене Статутом ООН та іншими міжнародно-правовими документами. Відтак, Україна перейшла від формальної суверенності до реальної міжнародної правосуб'єктності та увійшла в складну систему світового політико-правового простору, окресленого глобалізаційним контуром.

Сформульована (визначена) зовнішньополітична доктрина Української держави спрямована на реалізацію, передусім, національних завдань, з одного боку, у міждержавних відносинах, з другого – через участь в універсальних і регіональних міжнародних організаціях в інтересах українського народу – громадян України всіх національностей.

В Декларації про державний суверенітет України, яка була прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року визнається перевага загальнолюдських цінностей над класовими і пріоритет загальноновизнаних норм міжнародного права перед нормами внутрішньодержавного права. Керуючись цим 1 листопада 1991 року Верховна Рада України прийняла “Декларацію прав національностей України”, в якій з поміж іншого закріплювалося, що “усім громадянам України кожної національності гарантується право сповідувати свою релігію, використовувати свою національну символіку, відзначати свої національні свята, брати участь у традиційних обрядах своїх народів”. Невдовзі, 5 грудня 1991 року Верховна Рада України приймає звернення “До парламентів і народів”, в якому формулюється характер держави та визначаються засади міждержавних відносин України і, зокрема, зазначається, що “Українська держава гарантує всім народам, національним групам, громадянам, що проживають на її території, рівні політичні, громадянські, економічні, соціальні та культурні права, свободу релігійних переконань”.

28 червня 1996 року Верховна рада України від імені Українського народу “усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями” прийняла основний, головний закон, невід’ємний атрибут держави – Конституцію, яка визначила Україну як суверенну й незалежну, демократичну, соціальну й правову державу. Нарешті українці стали державною нацією, подолавши долею визначений історичний трагізм на цьому тернистому шляху. Сповнене трагічних нуртувань видалося для України останнє

століття минулого тисячоліття. Її історична, культурна, релігійна і правова самобутність піддавалися нищівним ревізіям і руйнаціям в імперіях (Австро-Угорській, Російській) та державі нового типу – Радянському Союзу. Нинішня Україна (охоплена, з одного боку, полум'ям війни, соціально-економічної кризи, злетом правового нігілізму (правового безкультур'я) на тлі розквіту корупції, тіньової нормотворчості тощо, а з іншого - героїзмом і незламністю духу українського народу) опинилася в стані пошуку вдосконалення форми своєї національної держави.

Саме цьому надто важливому політико-правовому питанню була присвячена міжнародна наукова конференція “Одинадцяті юридичні читання”, що відбулася 21-22 травня 2015 року в Національному педагогічному університеті імені М. П. Драгоманова. Організаторами конференції виступили Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України, Київський університет права НАН України, Центр правової освіти і науки, громадська організація “Феміда”.

Конференція логічно продовжила цикл щорічних наукових конференцій започаткованих Інститутом політології і права НПУ імені М. П. Драгоманова МОН України та Інститутом держави і права імені В. М. Корецького НАН України, що має на меті сприяти: обстоюванню культурних цінностей і окультуренню права; визначенню і обґрунтуванню передумов реформ (можливих і започаткованих) у сфері держави і права; систематизації знання і досвіду здобутих у різних галузях юридичної освіти, науки і практики (конституційне, кримінальне, цивільне, сімейне, адміністративне, освітнє, фінансове, господарське, аграрне, екологічне, інформаційне, міжнародне право тощо); з'ясуванню можливостей, засобів і шляхів вдосконалення загальної культури юриста та основних її складових (професійної, особистої, інформаційної, державної, політичної, моральної та ін.); випрацюванню пропозицій щодо усунення протиріч і прогалин у правовому полі, подоланню правового нігілізму як правового безкультур'я, підвищенню рівня правової освіти і виховання громадян та посадових осіб тощо.

З вітальними словами до учасників конференції звернулися ректор НПУ імені М. П. Драгоманова член-кореспондент НАН України, академік НАПН, д. філос. н., проф. Віктор Петрович Андрущенко, директор Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, акад. НАН України, д.ю.н., проф. Ю. С. Шемшученко та директор Інституту законодавства Верховної Ради України, член-кореспондент НАН України, д. ю. н., проф. О. Л. Копиленко В них було підкреслено, що за одинадцять років свого буття щорічні “Юридичні читання” утвердилися як унікальні наукові, освітні, методологічні, організаційні і виховні заходи в яких з кожним роком бере активну участь все більша когорта як досвідчених, провідних юристів – вчених і практиків, політиків і політологів, педагогів, кращих представників професорсько-викладацького складу з вищих навчальних закладів України та близького і далекого зарубіжжя, так і тих хто зробив чи робить лише свої перші кроки на ниві юридичної освіти і науки – аспірантів і студентів. Висловлено переконання, що результати цієї конференції сприятимуть: вдосконаленню форми сучасної національної української держави, утвердженню і впровадженню ідейних засад Конституції України; інтеграції нашої держави в європейський та світовий політико-правовий простір; консолідації суспільства (народу) і національної еліти на засадах нового мислення, пріоритетах

загальнолюдських цінностей та інтересів, переходу від політичної конфронтації до співробітництва.

На пленарному засіданні в своїй доповіді завідувач відділу теорії держави і права Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, доктор юридичних наук, професор, Заслужений юрист України, академік НАПрН України Н. М. Оніщенко розглянула форму держави як поняття і категорію загальної теорії права в контексті сучасних суспільних реалій. Андрусішин Б. І. – проректор з навчально-методичної роботи гуманітарних інститутів НПУ імені М. П. Драгоманова, директор Інституту політології та права, доктор історичних наук, професор, академік Української академії історичних наук, заслужений діяч науки і техніки України здійснив науковий аналіз проблем правового забезпечення соціальної політики в Україні.

До осмислення і визначення ключових характеристик перехідного стану сучасної української держави звернувся доктор політичних наук, професор, заступник директора Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, академік Української академії політичних наук В. П. Горбатенко. Питанням національної ідентичності у контексті теолого-соціологічного праворозуміння була присвячена доповідь доктора юридичних наук, професора, члена-кореспондента Національної академії правових наук України, заслуженого юриста України, професора кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова В. В. Костицького.

Розвинене громадянське суспільство як ознаку правової і демократичної держави визначила, проаналізувала і охарактеризувала вчений секретар Інституту держави і права імені В. М. Корецького НАН України, д.ю.н., професор Н. М. Пархоменко. Доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри політичних наук Інституту політології та права Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова, академік Української академії політичних наук О. В. Бабкіна зацентувала увагу на теоретико-методологічних проблемах сучасного етапу політичної трансформації в Україні.

Доктор юридичних наук, ректор Національної школи суддів України, заслужений юрист України М. В. Оніщук у своїй доповіді висвітлив стан і перспективи реформування правосуддя в Україні. А концептуальним проблемам реформування судової системи в Україні присвятив свій виступ доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри кримінального права та процесу НПУ імені М. П. Драгоманова В. П. Мікулін. З особливостями нетрадиційних форм держави ознайомила учасників конференції доктор юридичних наук, професор, професор кафедри теорії права та держави юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка, академік Академії наук вищої освіти України С. В. Бобровник.

Гьокхан Демір, генеральний секретар платформи “Діалог Євразії”, директор українсько-турецького центру “Сяйво” здійснив компаративний аналіз філософсько-правових основ функціонування законодавства про пенсійне забезпечення в Туреччині та Україні.

До осмислення проблеми єдності української держави у “Пактах й Конституції законів та вольностей Війська Запорозького гетьмана Пилипа Орлика” звернувся професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова, кандидат юридичних наук, доцент Р. С. Огірко. Реалії і перспективи взаємозв’язку

релігії і правової нормотворчості в контексті формотворення сучасної національної української держави розглянув професор кафедри теорії та історії держави і права НПУ імені М. П. Драгоманова, старший науковий співробітник Інституту філософії імені Г. С. Сковороди НАН України, кандидат філософських наук, доцент О. В. Бучма.

Загалом у рамках конференції працювало 9 секцій. Крім традиційних для “Юридичних читань” секцій (теорії та історії держави і права, кримінального, цивільного, конституційного, господарського, інформаційного, міжнародного права, методики викладання правознавства та політології та ін.) було започатковано секцію “Трансформація системи поділу політичної влади: пошук оптимальної моделі для сучасної України”.

В цілому на пленарних та секційних засіданнях з доповідями і повідомленнями виступили провідні юристи – вчені і практики, політики і політологи, кращі представники професорсько-викладацького складу з 22 вищих навчальних закладів (Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Національна академія внутрішніх справ, Вінницький національний аграрний університет, Вінницький національний медичний університет, Черкаський технічний університет, Хмельницький інститут соціальних технологій ВМУРОЛ “Україна”, Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника та ін.), наукових установ (Інститут держави і права імені В. М. Корецького, Науково-дослідний інститут інформатики і права НАПрН України та ін.), Національного агентства України з питань державної служби. Було представлено 8 міст та областей України (Київ, Вінниця, Полтава Черкаси, Хмельницький, Харків, Івано-Франківськ, Кам’янець-Подільський). Всього 154 чоловік взяли участь у роботі конференції.

За результатами спільного засідання учасники конференції прийняли підсумковий документ. В якому:

– відзначено, що за роки незалежності Україна зробила певні кроки в бік підвищення впливу права на суспільні відносини, розвитку правової держави і громадянського суспільства;

– підкреслено, що разом з позитивними змінами у політико-правовому просторі сучасної Української держави мають місце й негативні тенденції: непрозорість, закритість, забюрократизованість у діяльності органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування; девальвація таких правових цінностей як свобода, рівність, справедливість, відповідальність; політизація правового простору та домінування принципу політичної доцільності над верховенством права; погіршення якості нормативно-правових актів, зниження ефективності законодавства; суперечливість та невизначеність характеристик політичного режиму (змішування різнорідних ознак – від демократії й автократії до анархії, охлократії та олігархії), конфліктність між вищими органами державної влади тощо;

– констатовано, що вищезазначене знижує рівень ефективності соціальної дії права, а, відтак, детермінує в суспільстві соціальну напругу, правовий нігілізм, спільнотні депривації, деформації правосвідомості, що негативно впливає на характер, рівень, стан правової і політичної культури українського суспільства та призводить до виникнення й ескалації різних видів соціальних конфліктів, розчарування громадян у можливості реалізувати політичні і соціальні очікування, викликає невдоволення,

апатію, ворожість, прояви агресивності з боку значної частини населення. А соціально-економічний і політико-правовий хаос в українському суспільстві, свавілля і корупція у різних сферах державної влади підривають підвалини молодої української держави, відкидають її на поріг соціально-економічного та політичного занепаду й позбавляють довіри й поваги народу.

Учасники конференції рекомендували органам державної влади та їх посадовим особам, науковій спільноті, освітянам:

- теоретично визначити і обґрунтувати механізм забезпечення умов збереження і розвитку надбань української нації в економічній, політичній, соціальній та духовній сферах її буття;

- активізувати науковий, культурний і моральний потенціал українських науковців та систематизувати знання, здобуті дослідниками у різних галузях юридичної науки (кримінальне, цивільне, сімейне, конституційне, адміністративне, освітнє, фінансове, господарське, аграрне, екологічне, міжнародне право тощо) в контексті його експлікації у правотворчість і правозастосування з метою розвитку парламентаризму, демократії, гарантій прав і свобод громадян;

- спрямовувати діяльність держави, її органів і посадових осіб, громадських організацій та трудових колективів на подолання проявів таких негативних явищ як правовий нігілізм, маргіналізація права, деформація правосвідомості тощо на тлі політичної, соціальної, економічної, гуманітарної нестабільності в сучасному українському суспільстві;

- прискорити розробку і прийняття програм правової освіти і виховання населення з метою формування відповідного ставлення до права та практики його реалізації, вміння використовувати свої права, дотримуватися заборон і виконувати обов'язки;

- сприяти утвердженню і впровадженню ідейних засад Конституції України та інтеграції України в європейський і світовий політико-правовий простір;

- з метою загального оздоровлення національного політико-правового середовища усунути прогалини у законодавстві, долати недосконалість, суперечливість деяких законів шляхом їх удосконалення і гармонізації, привести окремі правові норми у відповідність з реаліями життя, відновити довіру населення до владних інститутів, припинити прояви маніпулювання свідомістю громадян;

- забезпечити можливості державно-правового регулювання сфери економіки, боротьби з бідністю, зниження порогу соціальної нерівності, боротьби зі злочинністю тощо;

- визначити і науково обґрунтувати чіткі, відповідні сучасному і перспективному стану українського суспільства орієнтири щодо ступеня децентралізації державного управління;

- розробити концептуальні засади проектів законодавчих актів з найважливіших питань розвитку суспільства і держави;

- вивчити і проаналізувати законодавство зарубіжних держав, практику його застосування та вдосконалювати вітчизняне законодавство з урахуванням світового досвіду;

- організовувати науково-практичні дискусії, круглі столи, конференції щодо форми сучасної національної української держави для визначення шляхів і способів

суспільних перетворень та забезпечення ефективного державного управління;

– забезпечувати належну наукову експертизу законопроектів шляхом залучення до її проведення як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців;

– враховувати наукові висновки щодо законопроектів, які вносяться на розгляд Верховної Ради України;

– сприяти реалізації національної ідеї в державотворчому процесі, забезпечувати духовний, мовний, культурний розвиток як титульної нації, так і національних меншин, що проживають на території української держави, турбуватися про культурний розвиток національної діаспори.

Наголошуючи на тому, що нині людство знаходиться на порозі світової війни, висловлено занепокоєння з цього приводу та закликано світову інтелігенцію, вчених, вчителів, викладачів і студентів, усіх людей доброї волі єднатися і дати рішучу відсіч яструбам неоімперіалізму – руйнівникам (та їх посіпакам) як суверенітету та цілісності України, так і мирного планетарного світоустрою.

Конференція нагадала, що по суверенній волі Українського народу – громадян України всіх національностей Україна де-юре і де-факто – незалежна, демократична, унітарна держава, територія якої в межах кордонів, визнаних міжнародним співтовариством, є цілісною, недоторканою і неподільною. Висловлено сподівання на перемогу здорового глузду, що сприятиме стабілізації ситуації в регіоні військово-політичного конфлікту, повернення статус-кво щодо Криму, відновленню міжнародної та міждержавної консолідації на засадах партнерства, добросусідства і дружби.

Нині Україна є суверенна, демократична держава. Проте, в сучасних умовах, коли актуалізувалися великі загрози її територіальній цілісності і державному суверенітету варто замислитися: чи потрібно повертатися до вже пройденого, чи краще знайти свою власну дорогу до суспільно-політичного ідеалу й зайняти гідне місце в світовому співтоваристві.